

Designing a Conceptual Framework for a Child-Friendly School in Iran

Amin Bagheri Kerachi*, Sohrab Sadeghi**

Mohammad Amin Iemani***

Abstract

The purpose of this study was to design a conceptual framework for child-friendly elementary school in Iran. The present study was conducted by phenomenological method. In this study, 16 teachers with teaching experience in elementary school were selected as participants. Inclusion criteria included having at least two years of teaching experience in primary school and having at least one article, book or research project in a field related to a child-friendly school. Targeted sampling and snowball sampling were used to select participants. The process collecting data continued until the theoretical saturation of the data. Data collection tool was unstructured interview. All interviews were conducted by telephone or virtual network between May and October 2021. Data analysis was performed according to the steps proposed by Greenheim and Landman. The findings showed that the conceptual framework of a child-friendly school consists of 6 dimensions (healthy environment, happy environment, green environment, education, active education, safety and security, child-centered physical space) and 17 criteria. Based on these dimensions and criteria, 6 statements were formulated to explain the characteristics of a child-friendly school.

Keywords: school, child, child-friendly school, elementary school.

* Assistant Professor of Education Science, farhangian university, tehran, Iran (Corresponding author),
bagherikerachi@gmail.com

** Instructor of education Science, farhangian university, tehran, Iran, sohrab369@gmail.com,

*** Msc Of Education Science, farhangian university, tehran, Iran, imaneimohammadamin1995@gmail.com

Date received: 2023/02/21, Date of acceptance: 2023/07/27

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک در ایران

امین باقری کراچی*

سهراب صادقی**، محمد امین ایمنی***

چکیده

هدف این پژوهش طراحی چارچوب مفهومی مدرسه ابتدایی دوستدار کودک در ایران بود. پژوهش حاضر به روش پدیدار شناسی انجام شد. در این پژوهش ۱۶ نفر از معلمان دارای سابقه تدریس در دوره ابتدایی به عنوان مشارکت کننده انتخاب شدند. معیارهای ورود به مطالعه شامل دارا بودن حداقل دو سال سابقه تدریس در دوره ابتدایی و داشتن حداقل یک مقاله، کتاب و یا طرح پژوهشی در زمینه مدرسه دوستدار کودک بود. برای انتخاب مشارکت کنندگان از روش نمونه گیری هدفمند و گلوله برفی بصورت ترکیبی استفاده شد. فرایند جمع آوری داده ها تا اشباع نظری ادامه یافت. ابزار گردآوری داده ها، مصاحبه بدون ساختار بود. مصاحبه ها با استفاده از تماس تلفنی و یا شبکه مجازی در فاصله زمانی اردیبهشت تا مهرماه سال ۱۴۰۰ صورت گرفت. تجزیه و تحلیل داده ها با توجه به مراحل پیشنهادی گرینهایم و لاندمن صورت گرفت. یافته ها نشان داد که چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک از ۶ بعد (محیط سالم و بهداشتی، محیط شاد، محیط سبز، آموزش و پرورش فعال، امنیت و ایمنی، فضای فیزیکی کودک محور) و ۱۷ ملاک تشکیل شده است که بر مبنای این ابعاد و ملاک ها ۶ گزاره برای تبیین ویژگی های مدرسه دوستدار کودک تدوین شد.

کلیدواژه‌ها: مدرسه، کودک، مدرسه دوستدار کودک، مدرسه ابتدایی.

* استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، bagherikerachi@gmail.com

** مربی گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران، sohrab369@gmail.com

*** کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران، imaneimohammadamin1995@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۵

۱. مقدمه

طبق تعریف قدیمی، سواد توانایی نوشتن و خواندن است؛ ولی در قرن بیست و یکم توانایی خواندن و نوشتن تنها بخش کوچکی از سواد است و فرد با سواد و توانمند کسی است که از مهارت های مهم زندگی مانند برقراری روابط عاطفی با دیگران به نحو شایسته، روابط اجتماعی مناسب، سواد مالی، سواد رسانه ای، سواد تربیتی و سواد رایانه ای برخوردار باشد (آقازاده، ۱۳۹۴). مجهز کردن افراد جامعه به این مهارت ها باید از سنین کودکی شروع شود. محیط نقش مهمی در پرورش این مهارت ها در کودکان دارد. یکی از محیط هایی که می تواند نقش اساسی در پرورش مهارت های زندگی در کودک داشته باشد، مدرسه است؛ چرا که کودکان از ۵ یا ۶ تا ۱۸ سالگی تحت آموزش و پرورش در مدرسه قرار می گیرند که این سن مهمترین دوران شکل گیری شخصیت کودکان است. مدرسه خانه دوم کودکان است و خیلی از کشورها به خانه دوم کودکان بیستر از خانه اول اهمیت می دهند (صادق پور، ۱۳۹۴). در همین رابطه یونیسف (۲۰۰۸) به خاطر نقشی که مدرسه در پرورش کودکان دارد اصطلاح مدرسه دوستدار کودک را مطرح و آن را این طور تعریف کرده است؛ مدارس دوستدار کودک به مدرسی اطلاق می شود که به نیازهای جسمی و روانی دانش آموز توجه می کنند و مسئولین آن در جهت برآورده کردن هرچه علمی تر نیازهای دانش آموزان و در جهت رشد همه جانبه حرکت می کنند. مدرسه دوستدار کودک مدرسه ای است که محیطی امن، تمیز، سالم و ایمن برای کودک فراهم می کند و همه کودکان چه غنی و چه فقیر و از هر قوم نژاد از حقوق برابر برخوردارند (یونسکو، ۲۰۱۵). این تعریف به این معنی است که محیط خاص کودکان باید مکان های امنی باشد که در آن کودکان امکان مشارکت در فعالیت هایی مانند بازی، رفتارهای اجتماعی، آموزش و معرفی خود را داشته باشند. محیط مدرسه باید دوستدار کودک باشد و فعالیت هایی مختلفی مانند بازی، آموزش، بهداشت و سلامت در آن انجام شود و امکانات آن باید متناسب با نیازهای کودکان باشد؛ چرا که چنین امکاناتی به رشد فیزیکی، اجتماعی و فکری کودکان بسیار کمک می کند. یونیسف (۲۰۱۲) در زمینه مدرسه دوستدار کودک یک چارچوب نیز معرفی کرد که طبق این چارچوب مدرسه دوستدار کودک دارای ویژگی های زیر است: کودک محور، رصد و پایش کودکان، آموزش فراگیر، آموزش اثربخش، محیط سالم و امن، حساس به تفاوت های فردی کودکان، خانواده ها و جوامع. طبق این چارچوب، مدرسه ای دوستدار کودک است که بر مبنای علایق و نیاز های کودکان عمل می کند، کودک محور است، پیشرفت و حضور کودکان در مدرسه را مورد رصد و پایش قرار می دهد و مدام پیگیری می

کند که کودکی از تحصیل باز نماند، از روش های یادگیری متنوع، اثربخش و متناسب با شرایط کودکان استفاده می کند، فراگیر است و همه کودکان می توانند در آن ثبت نام کنند، محیط آن سالم و امن است و به تفاوت های فردی و خانوادگی و فرهنگی کودکان حساس است.

بطور کلی و بر اساس چارچوب مدرسه دوستدار کودک معرفی شده توسط یونیسف می توان گفت که کودکان مخاطبان خردسالی هستند که ادراک آن ها از فضای مدرسه با بزرگسالان کاملاً متفاوت است؛ این ادراک تصویری از محیط مدرسه را در ذهن کودک به وجود می آورد که با تصاویری که از محیط مدرسه در ذهن بزرگسالان وجود دارد، تفاوت زیادی دارد؛ با این وجود، طبق تحقیقات انجام شده، در خیلی از مدارس که در جهان ساخته می شود به ابعاد مختلف وجودی کودک توجه چندانی نمی شود و این مدارس با ادراک، نیازها و فعالیت های کودکان چندان هماهنگ نیستند (هارالدسون و همکاران، ۲۰۰۸؛ جوماری و سوواندی، ۲۰۲۰؛ فهیانی و آریفین، ۲۰۲۱). پژوهش ها و مطالعه تجربیات زیسته ی کودکان در بسیاری از کشورهای جهان و ایران گویای شرایط نامطلوب در برخورد با نیازها و شرایط بیولوژیکی و عاطفی کودک است (فلاحی و گمینی اصفهانی، ۱۳۹۶) و تحرک مستقل و بازی آزاد که از نیازهای فیزیکی و عاطفی کودک است، کاهش یافته است (باقری ورکانه و دهدست، ۱۴۰۰)؛ بطوریکه که در برخی مدارس ایران حیاط و فضای مدرسه با جمعیت کودکان تناسب ندارد، بسیاری از ساختمان های مدارس به دلایل گوناگون آسیب دیده اند و با محیط نشاط انگیز برای آموختن علم و دانش تناسب اندکی دارند و فضای کالبدی مدرسه و محیط حاکم بر روح و روان کودکان باعث خستگی، بی نظمی و بی تمرکزی آنان می شود (نوید ادهم، ۱۳۷۵). علیرغم اینکه یونیسف چارچوب مدرسه دوستدار کودک را مطرح کرده است، ولی به این نکته هم اشاره کرده است که هیچ چارچوب خاصی و از پیش تعیین شده ای که بتوان برای همه جوامع استفاده کرد، وجود ندارد و هر جامعه ای باید متناسب با شرایط، فرهنگ، باورها و ارزش های خود چارچوب مدرسه دوستدار کودک را طراحی کند؛ چرا که تفاوت های فرهنگی، ارزشی و دینی در بین کشورهای مختلف وجود دارد. در همین راستا در کشورهای مختلف راجع به مدرسه دوستدار کودک تحقیقات مختلفی انجام شده است. آمباساری و هاران (۲۰۱۹) در پژوهشی که تحت عنوان محیط مدرسه دوستدار کودک انجام دادند به این نتیجه رسیدند که بین مدرسه و جامعه و همچنین بین مدرسه و والدین باید مشارکت و هماهنگی مناسبی وجود داشته باشد و باید به محیط فیزیکی مدرسه، وضعیت ساختمان ها و زیر ساخت های مدرسه توجه ویژه ای

کرد تا محیط مدرسه برای کودکان امن، سالم و بهداشتی باشد و بتواند نیاز های آن ها را بر آورده کند.

بهرودین و همکاران (۲۰۲۰) و هلی ول و همکاران (۲۰۱۵) در تحقیقی که در ارتباط با برنامه مدرسه دوستدار کودک برای شادی دانش آموزان انجام دادند به این نتیجه رسیدند که کادر مدرسه باید رابطه عاطفی و آموزشی مثبتی با کودکان داشته باشد، جو مثبت، شاد و خوشایندی بر مدرسه حاکم باشد و کودکان با هم بودن و حمایت اجتماعی را احساس کنند. تکیم و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیقی که راجع به برنامه درسی دوستدار کودک انجام دادند به این نتیجه رسیدند که کودکان در هنگام آموزش و یادگیری باید احساس راحتی و شادابی کنند؛ بنابراین روش های آموزش و یادگیری باید با شرایط سنی کودکان هماهنگ باشد و بازی نقش اساسی در این زمینه ایفا کند. شوکلا، نیربان و چاکرابورتی (۲۰۲۰) و ماهری و همکاران (۲۰۱۳) و فهمیانی و آریغین (۲۰۲۱) نیز در تحقیقات خود ساختار فیزیکی متناسب با شرایط جسمانی، روانی و رشدی کودک را به عنوان یک بعد مهم مدرسه دوستدار کودک برجسته کردند و به این نتیجه رسیدند که مدرسه باید یک شیوه نامه داشته باشد که در آن معماری مدرسه مناسب کودک، محل ساخت مدرسه دوستدار کودک، راهبرد ساخت مدرسه و آموزش و یادگیری مناسب کودک در آن مشخص شده باشد. در تحقیقی که کینگ (۲۰۲۱) انجام داد امنیت و بهداشت محیط مدرسه و شادی دانش آموزان به عنوان ابعاد مدرسه دوستدار کودک مورد تاکید قرار گرفته است. فیتریان (۲۰۲۰)، گوگمن و گولای (۲۰۱۶)، چاندران (۲۰۲۰) و فریکاه (۲۰۱۹) نیز در تحقیقات خود سالم و تمیز بودن محیط مدرسه، فضای جذاب و دلنشین و عاری از آلودگی را به عنوان مؤلفه های مهم مدرسه دوستدار کودک معرفی کردند. هابیل و تانجا (۲۰۱۱)، چریان و همکاران (۲۰۱۴) و فیتریان (۲۰۲۰) در تحقیقات خود بر سبز بودن مدارس و لزوم نهادینه کردن ارتباط سالم کودک با طبیعت در مدارس دوستدار کودک تاکید کردند. محققانی مانند سانتراک (۱۳۹۵)، آقازاده (۱۳۹۳)، شعبانی (۱۳۹۱) (۱۳۹۱) نیز در تحقیقات و تالیفات خود بر لزوم فعال بودن دانش آموزان در آموزش و یادگیری اشاره و لزوم حرکت مدارس به سمت ارزشیابی کیفی و استفاده از فناوری های نوین تاکید کردند. کینگ (۲۰۲۱)، جوماری و سووانی (۲۰۲۰) و زنداه و مافوسا (۲۰۱۸) در تحقیقات خود امنیت و ایمنی را یکی از ابعاد مهم مدرسه دوستدار کودک معرفی کردند و به این نتیجه رسیدند که اگر امنیت و ایمنی در مدرس برقرار نباشد هیچ فعالیت اثر بخش نخواهد بود. در جامعه ما نیز در طول تاریخ، همیشه آموزش و پرورش، مدرسه، متناسب بودن مدرسه با نیاز ها و شرایط

رشدی کودک یکی از دغدغه های جامعه بوده است و این سؤال اساسی همواره مطرح بوده که با توجه به باورها، ارزش ها و فرهنگ کشور ما، مدرسه مطلوب (دوستدار کودک) برای پرورش کودکان باید چه چارچوب و ویژگی هایی داشته باشد؟ در همین زمینه در سال های گذشته پژوهش هایی در ایران انجام شده است، اما هیچکدام از پژوهش ها چارچوبی جامع و فراگیر که در برگیرنده مؤلفه های مدرسه دوستدار کودک باشد، ارائه نکرده اند؛ به عنوان مثال در پژوهشی که اسکندری تربقان، قلی زاده و کامل نیا (۱۳۹۸) تحت عنوان ارائه چارچوب مفهومی برای طراحی فضای فیزیکی مدرسه ابتدایی (بر مبنای نظریه یادگیری مشارکتی و یگوتسکی) با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا انجام دادند، به مواردی مانند رنگ، انعطاف پذیری، دما، تهویه، نور و پیکربندی یو شکل، میزهای گرد، فضاهای بازی، فضاهای شخصی، فضای عمومی یادگیری به عنوان مهمترین مؤلفه های فیزیکی در مدرسه اشاره کردند. کریمی آذری و طالب صفا (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان اصول طراحی مدارس در مقطع ابتدایی با رویکرد ارتقاء رشد شناختی دانش آموزان به این نتیجه رسیده اند که اگر کودک در محیط مدرسه امنیت داشته باشد و شرایط محیطی مدرسه (نور، رنگ، دما، چیدمان) را مناسب احساس کند، قدرت خلاقیت و تفکرش تقویت می شود. دهقانی، دیالمه و خوش صفت (۱۳۹۷) و نیاز آذری (۱۳۹۲) در تحقیقات خودشان راجع به مدرسه دوستدار کودک بعد لزوم شادابی و نشاط در محیط مدرسه را برجسته نموده اند.

اگر چه در سال های گذشته در زمینه مدرسه مطلوب کودک طرح هایی (مانند برنامه تدبیر، مدل تعالی مدارس، بازسازی مدارس فرسوده، نظام آراستگی مدارس) مطرح و پژوهش هایی تحت عناوینی مانند مدارس اثربخش، مدارس مطلوب، مدارس سبز و مدارس شاد (مانند پژوهش های اشاره شده و همچنین پژوهش سودی و همکاران، ۱۳۹۸؛ کوهی جناقرد و همکاران، ۱۴۰۰؛ لطف عطا، ۱۳۸۷؛ کریمی آذری و طالب صفا، ۱۳۹۶؛ نیاز آذری، ۱۳۹۲) در ایران انجام شده است، اما هیچ کدام از این مطالعات به چارچوب مفهومی فراگیر که در برگیرنده همه ابعاد مدرسه دوستدار کودک باشد، نپرداخته است و اکثر مطالعات غیر فراگیر و یک بعدی انجام شده است که نمی توانند تصویری فراگیر و عمیق از ابعاد مختلف یک مدرسه دوستدار کودک ارائه کند. از این رو، این پژوهش با رویکرد کیفی به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک و ابعاد آن کدام است؟ نتایج این پژوهش می تواند یک چارچوب مفهومی مناسب در زمینه طراحی، بهسازی و توسعه

مدارس متناسب با نیازها، علایق و شرایط سنی، جسمانی و روانی کودک فراهم کند و در این زمینه دست اندرکاران آموزش و پرورش را یاری رساند.

۲. روش پژوهش

این پژوهش به روش پدیدار شناسی انجام شد. از آنجاییکه چارچوب نظری از پیش تعیین شده ای برای مدرسه دوستدار کودک در ایران وجود نداشت و محققان در نظر داشتند که تجارب، دانش، آگاهی و دیدگاه های متخصصان را به منظور مشخص کردن و صورت بندی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک بررسی کنند، روش پدیدار شناسی به عنوان یک شیوه مناسب انتخاب شد. جامعه آماری (مشارکت کنندگان بالقوه) پژوهش همه معلمان دوره ابتدایی بودند که از بین آنها ۱۶ نفر به روش نمونه گیری هدفمند و گلوله برفی، بصورت ترکیبی انتخاب شدند. ابتدا بر اساس معیار های ورود به مطالعه ۵ مشارکت کننده توسط محققان برای مصاحبه انتخاب (نمونه گیری هدفمند) و در پایان هر مصاحبه از هر کدام از این ۵ مصاحبه شونده درخواست گردید تا با توجه به معیار های ورود افراد دیگری را معرفی کنند (نمونه گیری گلوله برفی). معیارهای ورود به مطالعه شامل برخورداری از تجربه کافی و عمیق از موضوع مورد پژوهش (داشتن حداقل ۲ سال سابقه تدریس در دوره ابتدایی و داشتن حداقل ۱ کتاب یا مقاله و یا طرح پژوهشی در زمینه های مرتبط با مدرسه دوستدار کودک) و علاقه به شرکت در مطالعه بود. فرایند گزینش نمونه ها و جمع آوری داده ها (اتمام نمونه گیری) تا اشیاع نظری داده ها ادامه یافت که در کل در این پژوهش ۱۶ نفر از متخصصان به عنوان مشارکت کننده انتخاب شدند. ابزار پژوهش مصاحبه بدون ساختار بود. همه مصاحبه ها به دلیل محدودیت کرونایی از طریق تماس تلفنی و یا شبکه مجازی (با هماهنگی قبلی) در فاصله زمانی اردیبهشت تا مهرماه ماه سال ۱۴۰۰ صورت گرفت. هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه به طول انجامید. در ابتدای مصاحبه پژوهشگر ضمن معرفی خود، به بیان اهداف مطالعه می پرداخت. پرسش های مصاحبه پیرامون مدرسه دوستدار کودک بود. ابتدا پرسش کلیدی ویژگی های مدرسه دوستدار کودک از نظر شما چیست مطرح شد؟ بر حسب پاسخ های دریافتی، سوالات بعدی نیز پرسیده شد. تجزیه و تحلیل داده ها با توجه به مراحل پیشنهادی گرینهایم و لاندمن صورت گرفت؛ به این معنی که ابتدا با توجه به اهداف تحقیق، متن هر کدام از مصاحبه ها بر اساس واحد تحلیل، مورد تحلیل محتوا قرار گرفت و کدهای اولیه (نشانگرها) استخراج شدند. سپس، کدهای اولیه حاصل با هم تلفیق و نشانگرهای تکراری و هم معنی

حذف و یا ادغام شدند و فهرست مضامین پایه تدوین گردید. در گام های بعدی مضامین بدست آمده، بر اساس تشابهات معنایی و مفهومی مقوله بندی و مضامین سازمان دهنده (ملاک ها) و فراگیر استخراج و سپس ارتباط بین مضامین سازمان دهنده و فراگیر (ابعاد و ملاک ها) در قالب چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ترسیم شد. بطور کلی در مورد اعتبار یافته ها می توان گفت، در تحقیق کیفی سطوح مختلف آزمون اعتبار وجود دارند. اولین آزمون اعتبار خود شرکت کننده ها هستند. آنها می توانند در سطح تجربی یافته های تحقیق را اعتبار بخشند، یعنی بگویند یافته ها تا چه حد برایشان اعتبار دارند. سطح بعدی خود محققان است؛ محققان باید دریابند که یافته ها رنگ صحت دارند. به علاوه یافته ها را باید با ادبیات موجود چک کرد تا مشخص شود نتایج تا چه حد با ادبیات این حوزه هماهنگ یا ناهماهنگ هستند (کریپنדרوف، ۱۳۹۰). در این پژوهش محقق پس از به دست آوردن نتایج، اعتبار یافته ها را از دو طریق مورد بررسی قرار داد: اول، بازگشت به شرکت کنندگان پژوهش برای آزمون اعتبار نتایج بدست آمده؛ محققان مقولات (ابعاد و ملاک های) بدست آمده از مصاحبه ها و چارچوب مفهومی استخراج شده را طی تماس تلفنی و یا شبکه مجازی با مشارکت کنندگان در تحقیق در میان گذاشته و با آن ها به گفتگو پرداختند. تمام مشارکت کنندگان با مقولات (ابعاد و ملاک ها) بدست آمده موافق بودند و در ۳ مورد اطلاعات بدست آمده تکمیل شد. دوم، گروه محققان در تمام مراحل با هم برای دوری از وارد شدن پیش فرض های محقق در طول گردآوری و تحلیل داده ها، وفادار ماندن به داده های بدست آمده و به دست آوردن یک دقت آزمایی مشورت کردند، ارتباط همه محققان با داده ها بطور مداوم برقرار بود، محققان سعی کردند تا با اختصاص وقت کافی و ایجاد ارتباط مناسب با داده ها به درک حقیقی و تعمقی از داده ها برسند، در ضمن مصاحبه گفته های مصاحبه شونده ها از طرف پژوهشگر مورد تاکید و انعکاس قرار گرفت تا صحت آن توسط مصاحبه شونده تایید و یا توضیح بیشتر داده شود، بلافاصله بعد از هر مصاحبه، تحلیل داده ها انجام می شد، کد گذاری توسط همه محققان انجام و نتایج با هم مقایسه شد، پس از تحلیل داده ها، مفاهیم مربوط به هر مصاحبه در اختیار مصاحبه شونده قرار داد شد تا تناسب یا عدم آن را تایید کنند و در پایان تحقیق نیز چارچوب مفهومی در اختیار مشارکت کنندگان (به عنوان متخصصینی که از معیارهای ورود به مطالعه برخوردار بودند) قرار داده شده که بعد از چند بار رفت و برگشت چارچوب مفهومی مورد تایید آنان قرار گرفت، مصاحبه ها توسط پژوهشگران در دو زمان متفاوت مورد تحلیل قرار داده شد تا از پایایی کد گذاری اطمینان حاصل شود و در قسمت بحث و نتیجه گیری نیز

یافته‌ها با ادبیات مقایسه شد که ابعاد و ملاک‌ها تا حدود زیادی با ادبیات تحقیق هماهنگ بودند. جهت رعایت اخلاق پژوهش، قبل از ورود مشارکت‌کنندگان به پژوهش از مشارکت‌کنندگان برای شرکت در پژوهش و ضبط صدا، رضایت گرفته شد، و درباره اهداف مطالعه، علت ضبط مصاحبه، پنهان ماندن هویت و حق خروج از پژوهش بحث و بررسی شد.

۳. یافته‌ها

در این پژوهش ۱۶ مصاحبه با مشارکت‌کنندگان انجام شد. ۴۳/۷۵ درصد از مشارکت‌کنندگان دارای سابقه تدریس بین ۲ تا ۱۰ سال، ۲۵ درصد از مشارکت‌کنندگان دارای سابقه تدریس ۱۰ تا ۲۰ سال و ۳۱/۲۵ درصد از مشارکت‌کنندگان بین ۲۰ تا ۳۰ سال سابقه تدریس دارند. مدرک تحصیلی ۶/۲۵ درصد از مشارکت‌کنندگان دکتری، ۵۰ درصد از مشارکت‌کنندگان کارشناسی ارشد و ۴۳/۷۵ درصد از مشارکت‌کنندگان کارشناسی بود؛ لازم به ذکر است که همه مشارکت‌کنندگان حداقل ۱ کار تحقیقی (مقاله، کتاب، کار پژوهشی) در زمینه مرتبط با مدرسه دوستدار کودک انجام داده بودند. برای تحلیل محتوای داده‌ها ۵ گام اساسی انجام شد؛ در گام اول با توجه به اهداف تحقیق، متن مصاحبه به صورت سطر به سطر تحلیل و کدهای اولیه (نشانگرها) استخراج گردید. در گام دوم، کدهای تکراری و هم‌معنی حذف و فهرست مضامین پایه (نشانگرها) تدوین گردید. در گام سوم، این مضامین پایه بر اساس تشابهات معنایی و مفهومی طبقه بندی و ۱۷ مضمون سازمان‌دهنده (ملاک‌ها) استخراج گردید. در گام چهارم با توجه به تشابهات معنایی و مفهومی ۱۷ مضمون سازمان‌دهنده، مجدداً این مضامین بر اساس تشابهات معنایی و مفهومی طبقه بندی و ۶ مضمون فراگیر (ابعاد) بدست آمد که این ۶ مضمون فراگیر عبارتند از: محیط سالم و بهداشتی، محیط شاد و مشارکتی، محیط سبز، آموزش، پرورش و یادگیری سازنده، امنیت و ایمنی، فضای فیزیکی کودک محور. در جدول ۱ مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه آورده شده است.

جدول ۱: مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه

مضامین پایه (نشانگرها)	مضامین سازمان‌دهنده (ملاک‌ها)	مضامین فراگیر (ابعاد)
بوفه دارای تغذیه سالم؛ توزیع شیر در مدرسه؛ تشویق رژیم غذایی کم چرب؛ خوردن صبحانه مقوی؛ بوفه با غذاها کم چرب و کم شیرینی؛ آموزش به والدین در مورد تغذیه؛ غذاهای مفید؛ چک کردن وعده غذایی کودک؛ اطمینان از خوردن سبزی؛ اطمینان از	تغذیه سالم کودک	محیط سالم و بهداشتی

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۳۹

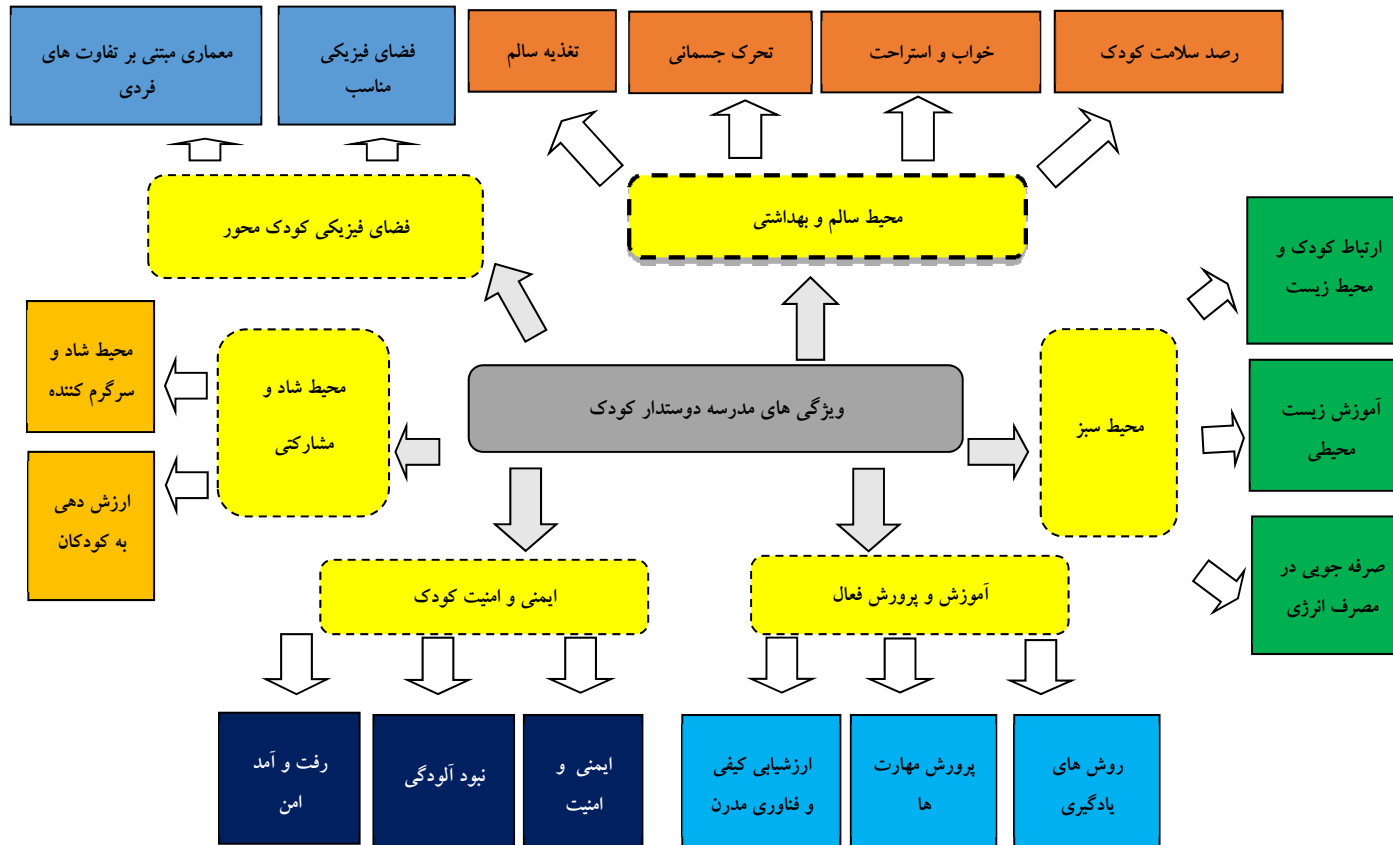
<p>خوردن گوشت؛ خوردن حبوبات؛ خوردن تخم مرغ؛ خوردن میوه کافی؛ خوردن لبنیات؛ وجود سالن غذاخوری؛ آموزش تغذیه مطلوب به کودک؛ آموزش تغذیه به خانواده، وجود آب سالم در مدرسه .</p>		
<p>رصد تحرک جسمانی کودک؛ تشویق به ورزش؛ پیاده روری دائم؛ برنامه منظم ورزش روزانه.</p>	<p>ورزش و تحرک جسمانی</p>	
<p>اتاق استراحت کودک؛ اطمینان از خواب و استراحت کافی کودک در شبانه روز؛ نیمکت های گذاشته در حیاط برای استراحت کودک؛ آموزش تمرکز بر افکار خوشایند هنگام خواب.</p>	<p>رصد خواب و استراحت کودک</p>	
<p>اتاق بهداشت و مشاوره؛ امکانات بهداشتی مناسب؛ رصد سلامت و بهداشت کودک؛ حضور مداوم متخصصان سلامت در مدرسه؛ رعایت بهداشت عمومی؛ خدمات مشاوره ای و روانشناسی؛ پرونده بهداشتی؛ پناهگاه کودکان از آسیب ها و ناهنجاریهای جامعه؛ بهداشت دهان و دندان؛ کنترل استرس کودک؛ کنترل ترس کودک؛ عدم ترس از تپه؛ حذف عوامل دارای عواقب روحی و جسمی؛ عدم تحقیر؛ عدم زورگویی؛ عدم خشونت؛ مدرسه تشویق گرا نه ملامت گرا؛ عدم انتقاد در جمع؛ احساس محبوبیت و مقبولیت از جانب معلم یا دوستان؛ ایجاد یک فضای صمیمی و مطلوب؛ عدم تمسخر.</p>	<p>رصد سلامت روحی و فیزیکی کودکان</p>	
<p>احساس شادی و لذت؛ کودکان سالم و سرزنده؛ فضای حس آرامش در حیاط و محیط مدرسه؛ محیط طبیعی؛ عدم احساس ترس و ناامنی؛ احساس شادی؛ عدم تپه بدنی؛ پخش آهنگ های زیبا و مناسب در زنگ استراحت؛ عدم رنگ آمیزی از پیش تعیین شده؛ تاثیر رنگ بر جنب و جوش کودک؛ رنگ آمیزی روشن و آرام بخش؛ عدم رنگ آمیزی کدر و تیره؛ دیوار های تزئین شده؛ جملات انگیزشی مناسب؛ زیبایی شناختی متناسب با سن کودک؛ نورپردازی مناسب؛ پرده های رنگین؛ محوطه بازی؛ امکان دو چرخه سواری؛ امکان دویدن؛ امکان اسکیت؛ امکان ورزش؛ دارای بوستان کودکانه؛ محل سرسره بازی؛ محل غلت خوردن؛ محل جست و خیز؛ مناظر و چشم اندازهای طبیعی؛ امکان از بلندی بالا رفتن؛ امکان تماشای اطراف؛ امکان بازی و سرگرمی با آب؛ ساخت کار دستی؛ برگزاری جشن های مذهبی و ملی؛ شرکت در فعالیت های ورزشی و تفریحی؛ شرکت در گروه سرود؛ شرکت در کار های فرهنگی؛ رفتار محترمانه کادر با کودک؛ رفتار محترم کارکنان با هم؛ رفتار محترمانه معلم و کارکنان با والدین؛ رابطه صمیمی و عاطفی معلم و کودک؛ رابطه مناسب کودک با کودک؛ رابطه مناسب والدین کودک با مسئولان مدرسه.</p>	<p>محیط شاد و سرگرم کننده</p>	<p>محیط شاد و مشارکتی</p>
<p>مشارکت کودک در مدیریت مدرسه؛ واگذاری مدیریت تمیزکاری محیط به کودک؛ مشارکت در نقاشی محیط مدرسه؛ مشارکت در برنامه اجرایی و آموزش؛ رنگ آمیزی محیط به کمک کودک.</p>	<p>ارزش دهی به کودکان</p>	
<p>فضای سبز و با نشاط؛ مدرسه سبز؛ مدرسه دوستدار محیط زیست؛ الهام فضای محیط از طبیعت؛ مدرسه سبز؛ احترام کودک به حیوانات و گیاهان؛ دوستی کودک با طبیعت؛ حفاظت کودک از منابع طبیعی؛ کمک کودک به کاهش ضایعات؛ فعالیت های طبیعت گرایانه؛ بوستان کودکانه؛ گل کاری و درختکاری کودک در مدرسه.</p>	<p>ارتباط کودک با محیط زیست</p>	
<p>آموزش زیست محیطی؛ آموزش جدا سازی زباله ها؛ آموزش بازیافت؛ تربیت کودکان دوستدار محیط زیست؛ آموزش اخلاق زیست محیطی؛ ارتقا سواد زیست محیطی کودک؛ ارتقا آگاهی کودک در رفتار مناسب با طبیعت؛ درونی کردن احترام به محیط زیست در کودک؛ آگاهی از عواقب حیوان آزاری یا حیوان بازی.</p>	<p>آموزش زیست محیطی کودک</p>	<p>محیط سبز</p>
<p>صرفه جویی در انرژی؛ کمک از کودک در صرفه جویی انرژی؛ آموزش صرفه جویی در مصرف آب و انرژی؛ پتانسیل فضای مجازی جهت صرفه جویی.</p>	<p>صرفه جویی در مصرف انرژی.</p>	

<p>یادگیری موقعیتی؛ اصل کار و دانش؛ عدم جدا کردن دانش از زمینه آن؛ دانش ابزار حل مساله؛ درگیری کودک در تکالیف اصیل و واقعی؛ درگیری کودک در موقعیت های عملی زندگی؛ یادگیری از طریق حل مساله؛ یادگیری از طریق کار؛ تاکید بر آموزش های عملی؛ روش تدریس حل مساله، کارآموزی؛ تدارک فعالیت های فوق برنامه مثل بازدید و اردو؛ پیوند فرایند یادگیری با زندگی واقعی؛ یادگیری اکتشافی؛ فعال بودن کودک؛ عدم اطاعت کورکورانه از معلم؛ پرهیز از حفظ طوطی وار؛ پرهیز معلم از هدایت مستقیم؛ کاوشگری دانش آموز؛ آموزش پژوهش محور؛ معلم شوخ طبع؛ کلاس جالب؛ توضیح مناسب درس؛ معلمان منصف؛ رابطه خوب معلم و دانش آموز؛ ملاحظه احساسات دانش آموز؛ عدم تبعیض؛ آزادی برای کنجکاوی؛ آموزش از طریق بازی؛ آموزش متناسب با رشد کودک؛ یادگیری معکوس؛ یادگیری مشارکتی؛ بازی گروهی؛ همکاری به جای رقابت؛ یادگیری معکوس.</p>	<p>روش های فعال یاددهی یادگیری</p>	<p>آموزش و پرورش فعال</p>
<p>مهارت کار تیمی؛ مهارت انتقاد کردن؛ مهارت کنترل خشم؛ مهارت جرات ورزی و شجاعت؛ مهارت مدیریت زمان؛ مهارت بازی کردن؛ مهارت انتقاد پذیری و نقد شدن؛ مهارت صبور بودن؛ مهارت حل مساله، مهارت تلاش کردن؛ مهارت استفاده از فضای مجازی؛ مهارت صرفه جویی در کودکان؛ مهارت پژوهش و کاوشگری؛ مهارت تصمیم گیری؛ مهارت تفکر انتقادی؛ مهارت تفکر خلاق.</p>	<p>پرورش مهارت های ذهنی و عاطفی کودک</p>	
<p>ارزشیابی کیفی؛ خود ارزشیابی؛ منابع چندگانه ارزشیابی؛ ارزشیابی عملکردی؛ ارزشیابی مستمر؛ ارزشیابی برای یادگیری؛ ارزشیابی برای اصلاح؛ ارزشیابی پیامد محور؛ پرهیز از ارزشیابی کمی و نتیجه محور؛</p>	<p>ارزشیابی کیفی</p>	
<p>فناوری چند گانه؛ فیلم به عنوان رسانه آموزشی؛ اینترنت رسانه آموزشی؛ ویدیو به عنوان رسانه آموزشی؛ فناوری آموزشی نوین؛ آزمایشگاه؛ برد هوشمند؛ اتاق کامپیوتر.</p>	<p>کاربرد فناوری نوین در آموزش</p>	
<p>ایمن بودن محیط مدرسه؛ امکان اطفاء حریق؛ آموزش کمک های اولیه به معلمان؛ ایمنی مدرسه؛ امکانات تخلیه فوری؛ جعبه کمک های اولیه، دارویی و اورژانسی؛ مدرسه در جوار درمانگاه جهت اتفاقات فوریتی؛ آسان بودن امکان انتقال کودک به درمانگاه؛ اطمینان والدین از امنیت و ایمنی محیط؛ ایمنی آزمایشگاه ها و تجهیزات؛ راهرو متناسب با جمعیت؛ ساختمان های یک طبقه؛ ورودی و خروجی چند در؛ ایمنی در مقابل بلایای طبیعی.</p>	<p>ایمنی و امنیت</p>	
<p>عدم مجاورت با منابع آلودگی صوتی؛ عدم مجاورت در کنار صنایع؛ عدم مجاورت در کنار کارخانه ها؛ عدم وجود ضایعات مایع، جامد و گاز؛ عدم مجاورت با اماکن پر خطر؛ عدم مخاطرات شیمیایی؛ عایق بندی پنجره در مقابل آلودگی صوتی و ترافیک.</p>	<p>نبود آلودگی صوتی و شیمیایی</p>	<p>امنیت و ایمنی</p>
<p>تشویق کودک به استفاده از دو چرخه؛ تشویق به استفاده حمل نقل عمومی؛ تشویق پیاده روی؛ دسترسی آسان کودک به وسایل حمل نقل عمومی و امن؛ عدم ورود غریبه ها؛ نظارت بر رفت و آمد بزرگسالان؛ وجود مدارس در مکان های کم ترافیک؛ فاصله کم خانه تا مدرسه؛ مسیر دو چرخه سواری از خانه تا مدرسه؛ مسیر پیاده روی امن تا خانه.</p>	<p>دسترسی و رفت آمد امن.</p>	
<p>تناسب حیاط با تعداد دانش آموزان؛ خط کشی کف حیاط؛ استقلال محل بازی از حیاط؛ حیاط زیبا و رنگ آمیزی شده؛ نور طبیعی؛ پنجره مناسب و ورود نور طبیعی؛ نور کافی کلاس ها؛ پنجره مناسب کلاس ها؛ سایه سازی کلاس در برابر نور مستقیم و غیر مستقیم؛ سرویس بهداشتی کافی؛ عدم بوی بد در سرویس ها؛ وجود مایع دستشویی؛ مجزا بودن آبخوری و سرویس بهداشتی؛ آبخوری کافی؛ تمیزی سرویس بهداشتی؛ تناسب چشمه توالت با تعداد کودکان؛ وسایل سرمایشی کافی و امن؛ وسایل گرمایشی مناسب و امن؛ جریان هوای مرتب در کلاس ها؛ نبود رطوبت در کلاس ها؛ دمای مناسب کلاس ها؛ کیفیت بالای هوای ساختمان؛ آموزش در محیط باز و نیمه باز؛ فضا و افزایش عملکرد</p>	<p>فضای فیزیکی مناسب کودک</p>	<p>فضای فیزیکی کودک محور</p>

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۴۱

<p>یادگیری؛ پیکربندی مناسب و یو شکل؛ میزهای گرد و غلطان؛ تاثیر فضای محیط بر کنجکاوی و خلاقیت؛ عدم تجمع به خاطر طراحی فضا؛ برگزاری کلاس در فضای باز؛ فضای فردی و تنهایی؛ میز و نیمکت با کیفیت؛ تناسب میز و نیمکت با قد دانش آموزان؛ تناسب ارتفاع تابلو با قد کودک؛ تناسب مساحت کلاس با تعداد کودک؛ نیمکت ها و کمد های جداگانه؛ وجود کتاب خانه و سالن مطالعه؛ مکان مناسب کتاب خانه و سالن مطالعه؛ دسترسی آسان به کتابخانه؛ دور بودن کتابخانه و سالن مطالعه از نواحی پر سر و صدا.</p>		
<p>مدرسه سمبل فرهنگ آداب و رسوم کشور؛ معماری بر مبنای ارزشهای ملی، مذهبی، تاریخی، فرهنگی، طبیعی و بومی؛ در نظر گرفتن تفاوت جنسیتی در معماری؛ برنامه آموزشی متناسب با جنسیت؛ در نظر گرفتن جنسیت در طراحی محیط مدرسه؛ پرهیز از سو گیری جنسیتی.</p>	<p>معماری مبتنی بر فرهنگ و تفاوت فردی و جنسیتی.</p>	

مضامین فراگیر (ابعاد) و سازمان دهنده (ملاک ها) حاصل از مقوله بندی داده ها در جدول آورده شده است؛ ولی با توجه به اینکه توصیف مضامین فراگیر و سازمان دهنده به تنهایی برای دستیابی به درکی جامع از مدرسه دوستدار کودک کافی نیست؛ برای نیل به این مقصود لازم است روابط بین مضامین فراگیر و سازمان دهنده در قالب یک چارچوب مفهومی ترسیم و توصیف شوند (شکل ۱).

شکل ۱: چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک

طبق شکل ۱، چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک از ۶ بعد (محیط سالم و بهداشتی، محیط شاد و مشارکتی، محیط سبز، آموزش و پرورش فعال، امنیت و ایمنی، فضای فیزیکی کودک محور) و ۱۸ ملاک تشکیل شده است که در ادامه این ابعاد و ملاک ها مورد بحث و بررسی قرار می گیرند.

۱.۳ محیط سالم و بهداشتی

محیط سالم و بهداشتی به عنوان یکی از ابعاد مدرسه دوستدار کودک شناسایی شد که این بعد از ۴ ملاک تغذیه سالم کودک، ورزش و تحرک جسمانی، رصد خواب و استراحت کودک، رصد سلامت روحی و فیزیکی کودکان تشکیل شده است؛ که در ادامه هر کدام از ملاک های مورد تبیین و تفسیر قرار می گیرند.

یک) تغذیه سالم کودک: مدرسه دوستدار کودک تغذیه کودکان را از با کمک مربی بهداشت مورد رصد و پایش قرار می دهد تا اطمینان حاصل کند که کودکان هر روز صبحانه می خورند و سبزی، گوشت قرمز، مرغ، حبوبات، تخم مرغ و لبنیات، میوه و غلات به اندازه کافی در وعده های غذایی کودکان است و استفاده از شکر، شیرینی، چربی و خوردنی های غیر مفید در وعده غذایی کودکان محدود است. مشارکت کنندگان پژوهش نیز در ضمن مصاحبه ها به لزوم تشویق دانش آموزان به تغذیه سالم در مدرسه دوستدار اشاره کردند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک، دانش آموزان تشویق به استفاده از رژیم غذایی کم چربی می شوند و هر روز صبحانه می خورند. غذاهایی که در بوفه مدرسه است چربی و شیرینی آن محدود است و سبزیجات و میوه در آن وجود دارد. در مدرسه دوستدار کودک به والدین در مورد تغذیه بهداشت آموزش می دهند و والدین و کودکان را تشویق به استفاده از غذاهای مفید می کنند. برنامه غذایی کودکان را چک میکنند تا مطمئن شوند که سبزی، گوشت، حبوبات، تخم مرغ و لبنیات در آن موجود است. میوه نیز به اندازه کافی در وعده های غذایی دانش آموز وجود دارد.»

دو) ورزش و تحرک جسمانی کافی: مدرسه دوستدار کودک به ورزش و تحرک جسمانی کودکان توجه می کند تا اطمینان حاصل کند دانش آموزان برنامه منظمی برای ورزش کردن دارند و خود مدرسه نیز برنامه منظمی برای ورزش کردن دانش آموزان دارد. مدرسه

دوستدار کودک دانش آموزان را تشویق می کند که در خلال فعالیت های معمول روزانه ورزش کنند و اوقات فراغت خود را به فعالیت های تفریحی- ورزشی مانند شنا، دوچرخه سواری و پیاده روی اختصاص دهند. یکی از مشارکت کنندگان در زمینه لزوم تشویق دانش آموزان به ورزش و تحرک جسمانی در مدرسه دوستدار کودک می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک دانش آموز در جریان فعالیت های معمول تشویق به ورزش، پیاده روی دائم، دوچرخه سواری و دویدن می شوند. در این مدرسه کودکان برنامه منظمی برای ورزش کردن دارند و در فعالیت های تفریحی مانند شنا، دوچرخه سواری و پیاده روی شرکت می کنند».

سه) خواب و استراحت کافی: مدرسه دوستدار کودک خواب و استراحت کودکان را نیز مورد توجه قرار می دهد تا به این نتیجه برسد که دانش آموزان به اندازه کافی در طول شبانه روز خواب و استراحت دارند. مدرسه دوستدار کودک برای رفع خستگی، آرام سازی و تمدد اعصاب کودکان برنامه دارد و به آن مشاوره می دهد که در زمان خواب و استراحت بر افکار مثبت و خوشایند متمرکز شوند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«مدرسه دوستدار کودک حتی زمینه ی خواب و استراحت دانش آموزان را مهیا می کنند تا مطمئن شود دانش آموز به اندازه کافی می خوابد سلامت آنان خاطر خواب کم در خطر نمی افتد».

چهار) سلامت روحی و فیزیکی کودکان: مدرسه دوستدار کودک سلامت جسمانی و روانی کودکان را مورد رصد و پایش قرار می دهد و کارت مراقبت بهداشتی آن ها را مدام چک می کند و از طریق دعوت از متخصصان سلامت و محتوای درسی مدام اطلاعات لازم را به کودکان در زمینه بهداشت و سلامت منتقل می کند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک سلامت و بهداشت کودکان به طور مداوم رصد و پایش می شود و از متخصصان بهداشت و سلامت دعوت می شود که به طور مداوم در مدرسه حضور پیدا کنند؛ تمیزی و پاکیزگی دانش آموزان را چک می کند، مسواک زدن، حمام رفتن، تمیزی دست ها و کوتاهی ناخن کودکان را بررسی می کند».

۲.۳ محیط شاد و مشارکتی

محیط شاد و مشارکتی به عنوان یکی از ابعاد دیگر مدرسه دوستدار کودک شناسایی شد که این بعد از ۲ ملاک محیط شاد و سرگرم کننده و ارزش دهی به کودکان تشکیل شده است؛ در ادامه این دو ملاک مورد تبیین و بررسی قرار می گیرد.

یک) محیط شاد و سرگرم کننده: طبق این ملاک مدرسه دوستدار کودک باید محیطی شاد باشد و کودک در آن احساس شادی و لذت کند. کودک در این محیط نباید احساس ترس و ناامنی داشته باشد و تمام عواملی که دارای عواقب روحی و جسمی بد هستند باید از این محیط حذف شود. محیط مدارس باید متناسب با سن کودک و با مشارکت کودک رنگ آمیزی شده باشد و در این مورد نباید از رنگ های کدر و تیره استفاده شود؛ بلکه باید از رنگ های روشن و آرام بخش استفاده شود. محیط مدرسه باید دارای محوطه بازی و سرگرمی باشد، امکان ورزش و دویدن در این محیط باید وجود داشته باشد، محیط مدرسه باید دارای بوستان کودکان باشد و محل سرسره بازی، غلت خوردن، جست و خیز، بالا رفتن و تماشا کردن اطراف، امکان بازی و سرگرمی با آب و ساخت کاردستی داشته باشد. مشارکت کنندگان این پژوهش نیز به طرق مختلف از محیط شاد و مشارکتی در مدرسه دوستدار کودک سخن گفتند. یکی از مشارکت کنندگان در زمینه محیط شاد و سرگرم کننده می گوید:

«محیط مدرسه باید امکان بازی های شاد مانند دوچرخه سواری، دویدن، اسکیت، بازی و ورزش را برای دانش آموزان فراهم کند. دارای بوستان کودکانه برای سرسره بازی، غلت خوردن و جست و خیز باشد. دارای مناظر و چشم اندازهای طبیعی باشد و کودک این دسترسی را داشته باشند که از بلندی بالا روند و اطراف را تماشا کنند. امکان بازی و سرگرمی با آب برای او وجود داشته باشد.»

دو) ارزش دهی به کودکان: مدرسه باید برای مشارکت کودکان در مدیریت مدرسه احترام قایل شود و آن ها را در امور مختلف مدرسه مشارکت دهد؛ به عنوان مثال مدیریت تمیزکاری محیط به کودکان داده شود، در برقراری نظم و انضباط از مشارکت کودکان استفاده کند، در نقاشی، رنگ آمیزی و زیباسازی مدرسه از مشارکت کودکان استفاده و نظر آنان را جویا شود. نظر دانش آموزان را در مورد مشارکت در برنامه های فرهنگی، اجرایی و آموزشی مدرسه جویا شود. دانش آموزان را در گل کاری و درختکاری محیط مدرسه مشارکت دهد. مشارکت کنندگان این پژوهش نیز به طرق مختلف از محیط شاد و مشارکتی در مدرسه دوستدار کودک سخن گفتند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک رنگ آمیزی کلاس ها، حیاط و کارگاه ها به کمک نظرات کودکان انجام می شود؛ رنگ های از پیش طراحی شده وجود ندارد، رنگ محیط مدرسه طوری است که احساس شادی به جنب و جوش را در دانش آموزان به وجود می آورد».

مشارکت کننده دیگری در همین زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک، کودکان در نقاشی محیط مدرسه و همچنین در برنامه های اجرایی و آموزشی مشارکت دارند و والدین نیز با مدرسه تعامل خوبی دارد و در فعالیت های جمعی، آموزشی و فرهنگی مشارکت فعالی دارند».

مشارکت کننده دیگری از لزوم واگذاری مسئولیت به کودکان در محیط مدرسه سخن می

گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک مسئولیت اداره و مدیریت نظافت و تمیزکاری محیط هایی همچون کلاس ها، کتابخانه کارگاه و آزمایشگاه به دانش آموزان واگذار می شود».

مشارکت کننده دیگری به لزوم مشارکت کودکان در فعالیت های گروهی، فرهنگی و

مذهبی اشاره می کند و می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک محوطه هایی برای بازی کودکان در نظر گرفته شده است ، کودکان تشویق به شرکت در فعالیتهای ورزشی می شوند، برای کودکان بازی های گروهی ترتیب داده می شود ، کودکان تشویق به حضور در گروه می شوند، کودکان در مدرسه دوستدار کودک تشویق به شرکت در گروه سرود می شوند ، فعالیت های طبیعت گرایانه ترتیب داده می شوند در مدرسه دوستدار کودک به همکاری بیشتر از رقابت توجه می شود».

۳.۳ محیط سبز

در این پژوهش محیط سبز نیز به عنوان یکی از ابعاد مدرسه دوستدار کودک شناسایی شد که این بعد از ۳ ملاک ارتباط کودک با محیط زیست، آموزش زیست محیطی کودک، صرفه جویی در مصرف انرژی تشکیل شده است.

یک) ارتباط کودک با محیط زیست: مدرسه باید دارای فضای سبز و با نشاط باشد و در طراحی فضای مدرسه از طبیعت الهام گرفته شده باشد. دانش آموز باید تشویق شوند که با طبیعت دوست باشند و به حقوق حیوانات و گیاهان احترام بگذارند. در محیط مدرسه باید

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۴۷

فعالیت های طبیعت گرایانه انجام شود و به دانش آموزان کمک شود تا در کاهش ضایعات نقش داشته باشند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«مدارس دوستدار کودک، کودکان دوستدار محیط زیست تربیت می کند؛ یعنی کودکان را تربیت می کند که همان طور که برای خود حق حیات قائل هستند به گیاهان و حیوانات نیز احترام بگذارند».

مشارکت کننده دیگری در همین زمینه می گوید:

«مدرسه دوستدار کودک دانش آموزان را به دوستی با طبیعت و حیات وحش جذب می کند و کودکان را طوری تربیت می کند که نسبت به حفاظت از منابع طبیعی و کاهش ضایعات برای نسل های بعد مفید باشند».

مشارکت کنندگان دیگری از لزوم وجود فضای سبز در مدرسه سخن می گوید و اشاره می کند:

«حیاط مدرسه و محیط مدرسه دوستدار کودک باید فضای سبز هم وجود داشته باشد یعنی باید محیط کاملاً طبیعی و دارای فضای سبز با نشاط باشد؛ به طوری که دانش آموزان از بودن در آن فضای سبز احساس شادی و لذت کنند».

مشارکت کننده دیگری در این زمینه می گوید:

«مدرسه باید در ایجاد فضای سبز مطلوب و متناسب و سپردن بخشی از مسئولیت آن به دانش آموزان تلاش کند؛ همانند بسیاری از محیط های تحصیلی پویا می توان دانش آموزان را ترغیب کرد که یک گلدان حاوی گیاه دلخواه را به مدرسه بیاورد و پس از نگهداری از آن مراحل رشد و زیباتر شدنش را ببیند و مدرسه محیط های مشخصی را برای قرار دادن و نگهداری از این گلدان ها در کلاسها یا در راهروها در نظر بگیرد».

دو) آموزش زیست محیطی کودک: مدرسه باید کلاس های زیست محیطی برای کودکان برگزار کند و برای آن ها آموزش های زیست محیطی مانند آموزش جدا سازی زباله ها، آموزش بازیافت و اخلاق زیست محیطی برگزار کند. مدرسه باید سواد زیست محیطی کودکان را ارتقا دهد، آگاهی آن ها را در زمینه رفتار مناسب با طبیعت و لزوم پرهیز از حیوان آزاری و حیوان بازی ارتقا دهد و احترام به محیط زیست را در آن ها درونی کند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«مدرسه دوستدار کودک یک مدرسه سبز است که خود در مصرف انرژی صرفه جویی می کند و در صرفه جویی از انرژی از کودکان نیز کمک می گیرد برای دانش آموزان کلاس های

مختلف زیست محیطی برگزار می کند و مسائل مربوط را به ایشان آموزش می دهد مثلاً آموزش هایی مثل جداسازی زباله ها از یکدیگر یا بازیافت آن».

سه) **صرفه جویی در مصرف انرژی:** مدرسه باید دانش آموزان را تشویق به صرفه جویی در مصرف انرژی کند، در صرفه جویی از کمک کودکان بهره بگیرد و از پتانسیل فضای مجازی جهت صرفه جویی در مصرف انرژی، کاغذ و جلوگیری از رفت آمدهای بی دلیل استفاده کند. یکی از مشارکت کننده در این زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک، به کودکان آموزش می دهند که با چک کردن شیرهای خانگی از نشت و عدم هدر رفتن آب اطمینان حاصل کنند».

مشارکت کننده دیگری می گوید:

«صرفه جویی در انرژی و مصرف آب از همین کودکی باید در کودکان نهادینه شود؛ این کار با آموزش عملی و درگیر کردن کودکان در صرفه جویی در مصرف انرژی امکان پذیر است. مدرسه خود باید یک برنامه مدون برای مصرف انرژی داشته باشد و برای اجرای این برنامه باید از مشارکت والدین استفاده کند».

مشارکت کننده دیگری از لزوم استفاده از فضای مجازی برای صرفه جویی در مصرف انرژی سخن می گوید:

«با الکترونیکی کردن امور مثل ارسال تکالیف و ارزشیابی به طریق الکترونیکی، دعوت از والدین نامه نگاری ها و بخش نامه بصورت الکترونیکی می توان در مصرف کاغذ و انرژی صرفه جویی کرد».

۴.۳ آموزش و پرورش فعال

آموزش و پرورش فعال نیز به عنوان یکی از ابعاد مدرسه دوستدار کودک شناسایی شد که این بعد از ۴ ملاک روش های یاددهی یادگیری فعال، پرورش مهارت های ذهنی و عاطفی، و ارزشیابی کیفی از یادگیری، کاربرد فناوری های نوین در آموزش تشکیل شده است.

یک) روش های یاددهی یادگیری فعال: در مدرسه دوستدار کودک کار و دانش در کنار هم قرار دارد و یادگیری روزانه بصورت کار و مساله است و دانستن از انجام دادن کار جدا نیست. در مدرسه دوستدار کودک حفظ طوطی وار و اطاعت از معلم جای خود به یادگیری اکتشافی و پژوهش محور داده است. مدرسه دوستدار کودک با یادگیری مشارکتی و تیمی،

روحیه کار گروهی، همدلی و همدردی را در دانش آموزان پرورش و به کاهش تعصب های قومی و نژادی و ... کمک می کند. مدرسه دوستدار کودک از شیوه یادگیری معکوس برای غنی شدن یادگیری استفاده می کند. در مدرسه دوستدار کودک، آموزش ابزاری است برای پرورش مهارت های اجتماعی. یکی از مشارکت کنندگان در زمینه شیوه های آموزش در مدرسه دوستدار کودک می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک دانستن و دانش از انجام دادن کار جدا نیست؛ کودکان از طریق درگیر شدن در موقعیت های عینی و عملی زندگی به یادگیری می پردازند؛ کودک در موقعیت واقعی مرتبط با موضوع آموزش را کسب می نماید و آموزش های عملی و یادگیری در محیط های واقعی مورد توجه قرار می گیرد؛ به عنوان مثال آموزش انواع سنگ های را در کنار یک رودخانه ارایه می کند؛ آموزش انواع گیاهان را در یک پارک گیاه شناسی و ...»

مشارکت کننده دیگری به این نکته اشاره می کند که در یک مدرسه دوستدار کودک به انتقال یادگیری کودک به موقعیت های واقعی کمک می شود:

«در مدرسه باید به کودکان کمک شود تا از آنچه در کلاس یاد گرفته است در زندگی خود استفاده کند، به عنوان مثال مفهومی را درس ریاضی یاد گرفته و سپس آن را در درس علوم به کار گیرد. در این مرحله باید به دانش آموزان کمک شود که تا بتوانند ارتباطی میان آنچه در مدرسه می آموزند و طرز بکارگیری آن در خارج از مدرسه، برقرار کنند. هر چه شباهت تمرین های کلاسی به شرایط واقعی نزدیکتر باشد، دانش آموزان بهتر می توانند فرآیند انتقال را انجام دهند. معلمان می توانند افراد شاغل در کارهای مختلف را دعوت کنند تا به کلاس بیایند و با دانش آموزان صحبت کنند. از یک طرف دیگر می توانند گردش های علمی به موزه ها، کارخانه ها، دانشگاه ها و غیره که با محتوای درس مرتبط اند، ترتیب دهند.»

در مدرسه دوستدار کودک حفظ طوطی وار و اطاعت از معلم جای خود را یادگیری اکتشافی و پژوهش محور داده است. مشارکت کننده ای در این زمینه می گوید:

«کودکان زمانی بهتر چیزی یاد می گیرند که فعال باشند و خودشان به دنبال راه حل ها بگردند در همه موضوعات درسی کودکان باید به اکتشاف پردازند، درباره یافته ها بحث کنند و هرگز به اطاعت کورکورانه از راهنمایی های معلم و حفظ طوطی وار نپردازند. معلمان بجای هدایت مستقیم باید زمینه ساز باشند. معلمان باید کلاس درس را به صورت محلی برای کاوش و اکتشاف در آورند. در این قبیل کلاس ها کودکان خود به اکتشاف و جستجو می

پردازند و ظاهر کلاس، با تصویری که ما از آن داریم، متفاوت خواهد بود و کلاس به سمت یادگیری معکوس گرایش دارد».

مدرسه دوستدار کودک با یادگیری مشارکتی و تیمی، روحیه کار گروهی، همدلی و همدردی را در دانش آموزان پرورش و به کاهش تعصب های قومی و نژادی و ... کمک می کند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک، دانش آموز آن چه را که یاد گرفته است با دیگران به اشتراک می گذارد. در واقع کشفیات و ایده های خود را با دیگران به اشتراک می گذارد و از یکدیگر یاد می گیرند و آزمایش، کار عملی و پژوهش را با هم دیگر انجام می دهند و در مورد تکالیفی که انجام می دهند با هم بحث و بررسی می کنند. در مورد آنچه که انجام داده اند و علت آن و آنچه نتیجه نداده اند و علت آن بحث و گفتگو می کنند».

مدرسه دوستدار کودک از شیوه یادگیری معکوس برای غنی شدن یادگیری استفاده می کند. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک، محتوای درس قبل از کلاس به دانش آموزان ارائه می شود تا خودشان آن را در منزل مطالعه کنند و یاد بگیرند و فرصت کلاسی به فعالیت های یادگیری دانش آموز محور مثل یادگیری مبتنی بر حل مسأله یا راهبردهای مبتنی بر اکتشاف اختصاص می یابد. در زمان کلاس معلم با دانش آموز روی پروژه یا تمرین یا مسأله تنظیم شده کار می کند. این شیوه آموزش به معلمان اجازه می دهد که به یادگیری هر دانش آموز بر اساس نیازهای فردی او کمک کند. مسئولیت اصلی در این روش بر عهده یادگیرنده است و دانش آموز به عنوان راهنما یا تسهیل کننده در این روش کار می کند».

در مدرسه دوستدار کودک از آموزش مبتنی بر بازی استفاده می شود:

«در مدرسه دوستدار کودک آموزش از طریق بازی مد نظر است؛ زیرا کودکان عاشق بازی کردن هستند، آموزش در مدرسه دوستدار کودک متناسب با رشد دانش آموزان است».

مشارکت کننده دیگری در مورد خصوصیت معلم مدرسه دوستدار کودک حرف می زند و می گوید:

«معلمان مدرسه دوستدار کودک شوخ طبع اند، روند کلاس را جالب می کنند، درس را خوب توضیح میدهند، در مورد دانش آموزان منصف اند، رابطه خوبی با دانش آموزان دارند، ملاحظه احساسات دانش آموز را می کنند، بین دانش آموزان تبعیض قائل نمی شوند، آزادی زیادی به کودکان برای کنجکاوی در دنیای اطرافشان می دهند».

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۵۱

مشارکت‌کننده دیگری از نقش معلم و دانش‌آموز در فرآیند یادگیری سخن می‌گوید و به فضای یادگیری، رسانه‌ها و ارزشیابی در مدرسه دوستدار کودک اشاره می‌کند و می‌گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک، کودک فعال و نقش اصلی در یادگیری دارد و مسئول یادگیری خود است؛ معلم به عنوان راهنما و تسهیل‌گر یادگیری در کنار کودک نقش ایفا کند و فقط انتقال‌دهنده اطلاعات نیست؛ فضای آموزشی فقط منحصر به کلاس درس نیست و هر جایی که کودک تجربه کسب کند (کلاس، خانه، موزه، محیط زندگی...)، فضای آموزشی محسوب شود؛ ابزار آموزشی فقط کتاب‌ها و منابع متنی نیست و فیلم‌های آموزشی، اینترنت، ویدیو، پرژکتور، اسلاید و... ابزار آموزشی محسوب می‌شود؛ شیوه تدریس فقط سخنرانی نیست؛ ارزشیابی کیفی است و فقط مبتنی بر آزمون پایانی نیست؛ ارزشیابی به عنوان بازخورد یادگیری بصورت مداوم و در تمام فرآیند یادگیری جاری و بصورت نظری و عملی انجام گیرد».

دو) پرورش مهارت‌های ذهنی و عاطفی کودک: در مدرسه دوستدار کودک مهارت‌هایی مختلف مثل مهارت استدلال، مهارت کار تیمی، مهارت تفکر انتقادی، مهارت کنترل خشم، مهارت‌های اجتماعی و... پرورش می‌یابد. یکی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه می‌گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک مهارت کار تیمی، مهارت انتقاد کردن، مهارت کنترل خشم، مهارت جرات‌ورزی و شجاعت، مهارت مدیریت زمان، مهارت پژوهش و کاوشگری، مهارت بازی کردن، مهارت انتقاد پذیری و نقد شدن، مهارت صبور بودن، مهارت حل مسأله، مهارت تلاش کرد، مهارت کنترل خشم، مهارت استفاده از فضای مجازی، مهارت صرفه‌جویی در کودکان ارتقا می‌یابد».

سه) ارزشیابی کیفی از یادگیری: در مدرسه دوستدار کودک ابزار ارزشیابی فقط آزمون کتبی نیست و آزمون بصورت توصیفی و کیفی با استفاده از منابع چندگانه مانند پوشه کار، آزمون عملکردی، آزمون شفاهی و... بصورت مستمر و در طول سال تحصیلی انجام می‌شود و منحصر به آزمون پایانی نیست. یکی از مشارکت‌کننده‌ها در این زمینه می‌گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک ارزشیابی کیفی است و فقط مبتنی بر آزمون پایانی نیست؛ ارزشیابی به عنوان بازخورد یادگیری بصورت مداوم و در تمام فرآیند یادگیری جاری است و با استفاده از منابع چندگانه مانند آزمون عملی، پوشه کار، آزمون شفاهی جاری و... انجام می‌گیرد».

چهار) کاربرد فناوری‌های نوین در آموزش: در مدرسه دوستدار کودک از فناوری‌های نوین مانند اینترنت، فناوری اطلاعات و ارتباطات، فیلم، کلاس مجازی، آزمایشگاه مجازی،

کتابخانه مجازی، نرم افزار های کاربردی، برد هوشمند و ... جهت تسهیل یادگیری کودکان استفاده می شود. یکی از مشارکت کنندگان در این زمینه می گوید:

«کلاس درس نباید فقط حالت سخنرانی داشته باشد و باید از فناوری های پیشرفته و چند رسانه ای جهت جلب توجه کودکان و متنوع کردن آموزش باید استفاده کرد، از فناوری آزمایشگاه مجازی و نرم افزار های کاربردی باید استفاده کرد، از اینترنت و فیلم باید استفاده کرد، از نرم افزارهای تولید محتوا باید استفاده کرد، از اردوهای مجازی و بازدید های مجازی باید استفاده کرد، از بازی های مجازی باید استفاده کرد».

۵.۳ امنیت و ایمنی

این بعد از ۳ ملاک ایمنی و امنیت، نبود آلودگی صوتی و شیمیایی، دسترسی و رفت آمد امن به مدرسه تشکیل شده است.

یک) ایمنی و امنیت: مدرسه دوستدار کودک باید از هر نظر ایمن باشد؛ این نکته به این معنی است که راهرو ها، حیات، راه پله های متناسب با حجم جمعیت باشد، ساختمان مدرسه باید دارای چند درب برای خروج اضطراری باشد و در مقابل بلایای طبیعی ایمن باشد، ساختمان مدرسه تا حد امکان یک طبقه باشد، امکانات آزمایشگاه و تجهیزات ایمن باشد و مدرسه از امکاناتی مانند جعبه کمک های اولیه و اطفای حریق و جعبه کمک های دارویی و اورژانسی برخوردار باشد. در زمینه ایمنی یکی از مشارکت کنندگان می گوید:

«مدرسه باید ایمن باشد امکانات ضد حریق و تخلیه فوری داشته باشد، دارای جعبه کمک های اولیه یا کمک های دارویی و اورژانسی اساسی باشد».

مشارکت کننده دیگری بیان می کند که مدرسه باید در جوار درمانگاه باشد:

«مدرسه باید تا حد امکان در جوار درمانگاه باشد و انتقال کودکان به درمانگاه و بازدید پرسنل درمانگاه از مدرسه راحت باشد».

در مدرسه دوستدار کودک راهرو ها و قسمت های مختلف ساختمان با تعداد دانش آموزان تناسب دارد:

«در تعداد زیادی از مدارس تناسب حجم راهرو ها و حیاط با تعداد دانش آموزان رعایت نشده است و حجم زیادی از دانش آموزان در زنگ استراحت در حیاط مدرسه و راهروها تجمع می کنند که این عدم تناسب مشکلات زیادی را برای کودکان به وجود می آورد و باعث

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۵۳

آزار جسمی و روحی شان می شود. در مدرسه دوستدار کودک این تناسب رعایت می شود؛ علاوه بر این ساختمان مدرس دوستدار کودک به خاطر ایمنی یک طبقه است».

یکی از مشارکت کنندگان از ایمن سازی تجهیزات بویژه تجهیزات ورزشی سخن می گوید:

«نخستین روز مدرسه اولیا داخل مدرسه بیایند تا از کیفیت کار مطمئن شده و معلم دانش آموز را بشناسند خانواده و دانش آموز نیز مدرسه را محیطی امن تصور کنند؛ اولیا در اولین روز مدرسه با صحنه ای از به هم ریختگی ها یا نواقص روبرو نشوند؛ دانش آموزان با صحنه هایی از خشونت فیزیکی یا کلامی یا حتی ازدحام جمعیت مواجه نشوند؛ دانش آموزان ترجیح می دهند که با دوچرخه به مدرسه بیایند، پس بهتر است مدرسه محل مناسبی برای تعبیه ی دوچرخه ها در نظر بگیرد. محیط بازی دانش آموزان باید مناسب است؛ پس بهتر است کلیه عوارض خارجی مثل تیر دروازه یا دیگر اجسامی که ممکن است برای دانش آموزان ایجاد مشکل کنند با ابرهای اسفنجی ایمن سازی و مهار شوند».

دو) نبود آلودگی صوتی و شیمیایی: کودکان باید در مقابل آلودگی صوتی و شیمیایی ایمن باشند؛ برای اینکار مدارس ابتدایی نباید در جوار کارخانجاتی که آلودگی صوتی و شیمیایی ایجاد می کنند، ساخته شود. در محیط مدرسه نباید ضایعات مایع، جامد و یا گاز وجود داشته باشد و محیط مدرسه باید در مقابل هر نوع آلودگی شیمیایی ایمن باشد و پنجره های مدرسه باید برای جلوگیری از آلودگی صوتی عایق بندی شده باشد. یکی از مشارکت کنندگان در زمینه ایمنی و امنیت می گوید:

«در مدرسه نباید ضایعات مایع، جامد و گاز باشد و مدرسه نباید در مجاورت اماکن صنعتی ساخته شود و کودکان در محیط مدرسه باید در برابر همه مخاطرات منجمله مخاطرات شیمیایی صوتی مصون باشند».

سه) دسترسی و رفت آمد امن: فاصله بین مدرسه تا خانه باید کم و ایمن باشد باشد، کودکان باید به وسایل حمل نقل عمومی دسترسی داشته باشند، مکان مدرسه باید در جاهایی کم ترافیک باشد و امکان پیاده روی و یا دو چرخه سواری امن از خانه تا مدرسه وجود داشته باشد. یکی از مشارکت کنندگان در زمینه دسترسی و رفت و آمد امن می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک مسیرهای عبور کودکان تا خانه امن است و کودکان احساس ترس و ناامنی ندارند. همچنین کودکان به وسایل حمل و نقل عمومی و کم خطر دسترسی امن دارند و امکان پیاده روی و دو چرخه سواری امن در مسیر مدرسه تا خانه وجود دارد».

۶.۳ فضای فیزیکی کودک محور

فضای فیزیکی کودک محور نیز به عنوان یکی از ابعاد مدرسه دوستدار کودک در این پژوهش شناسایی شد که این بعد از ۳ ملاک فضای فیزیکی مناسب کودک، معماری مبتنی بر فرهنگ و تفاوت فردی و جنسیتی تشکیل شده است.

یک) فضای فیزیکی مناسب: فضای فیزیکی مدرسه باید طوری باشد که امکان آموزش در محیط باز و نیمه باز وجود داشته باشد، پیکربندی کلاس درس برای در دسترس بودن همگان باید یو شکل باشد، فضای آموزشی باید منجر به افزایش حس کنجکاوی دانش آموزان شود، فضای فیزیکی باید طوری باشد که دانش آموزان مجبور به تجمع در یک مکان نشوند، فضای فیزیکی باید دارای مکانی برای استراحت فردی و تنهایی دانش آموزان باشد، میز و نیمکت ها و تابلو باید متناسب با سن و قد کودکان باشد و حجم کلاس نیز باید با تعداد دانش آموزان در تناسب باشد، کیفیت هوای ساختمان مدرسه باید بالا باشد، محیط مدرسه باید از نور، دما و تهویه مناسب برخوردار باشد و در محیط کلاس و مدرسه نباید هیچ رطوبتی وجود داشته باشد و وسایل سرمایشی و گرمایشی مدرسه باید مناسب و امن باشند. یکی از مشارکت کنندگان در زمینه فضای فیزیکی مدرسه می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک حیاط مدرسه با تعداد دانش آموزان تناسب دارد یعنی در پذیرش دانش آموزان میزان مساحت حیاط مدرسه هم در نظر گرفته می شود».

مشارکت کننده دیگری در این زمینه می گوید:

«در تعداد زیادی از مدارس این تناسب رعایت نشده است به حجم زیادی از دانش آموزان در زنگ استراحت در حیاط مدرسه تجمع می کنند که این عدم تناسب مشکلات زیادی را برای کودکان به وجود می آورد و باعث آزار جسمی و روحی شان می شود».

مشارکت کننده دیگری می افزاید:

«در مدرسه دوستدار کودک حیاط مدرسه با تعداد دانش آموزان تناسب دارد، کف حیاط خط کشی است. محل بازی و ورزش مستقل از حیات است، حیاط مدرسه رنگ آمیزی و زیبا سازی شده است».

مشارکت کننده دیگری به آبخوری مجزا از دستشویی اشاره می کند و می گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک آبخوری از دستشویی مجزا است، تعداد چشمه توالیت با

جمعیت دانش آموزان تناسب دارد».

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۵۵

مشارکت‌کننده دیگری در این زمینه می‌گوید:

«مدرسه باید دارای آب سالم باشد، امکانات بهداشتی مناسب داشته باشد و سرویس بهداشتی آن مناسب و تمیز باشد».

مشارکت‌کننده دیگری از لزوم تهویه و وسایل سرمایشی و گرمایشی مناسب در مدرسه دوستدار کودک سخن می‌گوید:

«کل فضای مدرسه دارای تهویه مناسب باشد؛ کیفیت بالای هوای ساختمان باعث تندرستی کودکان می‌شود؛

کلاس‌ها باید دارای جریان هوای مرتب برای مقابله با گرما و رطوبت باشند. کلاس‌ها و در کل مدرسه باید از وسایل سرمایشی و گرمایشی با کیفیت و بدون آلودگی برخوردار باشد».

مشارکت‌کننده دیگری از لزوم وجود امکانات آموزش در محیط‌های باز و نیمه باز سخن می‌گوید:

«آموزش باید در محیط‌های باز و نیمه باز برای کودکان اتفاق بیفتد زیرا آموزش در فضای باز امکان کار گروهی و تشویق و یادگیری حس آرامش و سرزندگی و شادی و نشاط را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد».

مشارکت‌کننده دیگری در این زمینه می‌گوید:

«در مدرسه دوستدار کودک برخی کلاس‌ها در فضای باز برگزار می‌شود زیرا دانش‌آموزان علاقه بیشتری به برگزاری کلاس‌ها در فضای باز دارند».

مشارکت‌کننده دیگری به این نکته اشاره می‌کند که ساختمان مدرسه باید از نور مناسب برخوردار باشد:

«نور طبیعی کلاس کودکان را سالم و سرزنده تر می‌کند و عملکرد و یادگیری آنان را افزایش می‌دهد. ساختمان مدرسه و پنجره‌های آن باید به صورتی باشند که ورود نور طبیعی به کلاس را تسهیل کند».

مشارکت‌کننده دیگری در این زمینه می‌گوید:

«برای اطمینان از نور کافی کلاس باید دارای پنجره مناسب باشد؛ کلاس‌ها باید در برابر نور مستقیم آفتاب و انعکاس نور غیر مستقیم سایه سازی شود».

در مدرسه دوستدار کودک اتاق مشاوره و بهداشت و نمازخانه مناسب پیش‌بینی شده است. این گفته یکی از مصاحبه‌شوندگان است:

«مدرسه دوستدار کودک دارای اتاق مشاوره و بهداشت است نمازخانه متناسب با جمعیت دارد».

در مدرسه دوستدار کودک کیفیت میز و نیمکت و تابلو مناسب است: «میز و نیمکت دانش آموزان کیفیت خوبی دارد، با سن و قد دانش آموزان متناسب است، ارتفاع تابلو با قد دانش آموزان تناسب دارد. مساحت کلاس با تعداد دانش آموزان متناسب است».

در مدرسه دوستدار کودک کتابخانه داری موقعیت فیزیکی خوب وجود دارد: «مدرسه باید کتابخانه داشته باشد و این کتابخانه باید در مکان مناسب و با دسترسی آسان باشد و از نواحی پر سر و صدا به دور باشد».

دو) معماری مبتنی بر فرهنگ و ارزش های اسلام : معماری مدرسه دوستدار کودک برگرفته از آداب و ارزش های جامعه است و حساسیت های فرهنگی را لحاظ می کند. یکی از مشارکت کننده ها در این زمینه می گوید:

«معماری مدرسه دوستدار کودک آینه تمام نمایی از فرهنگ و ارزش های بومی جامعه است. **مدرسه دوستدار کودک** در معماری مدرسه حساسیت هایی مهم رعایت می شود؛ تفاوت دختران و پسران در برنامه ها و معماری اعمال می شود».

۴. نتیجه گیری

طبق نتایج تحقیق، چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک را می توان در ۶ بعد و ۱۷ ملاک تبیین کرد. بر مبنای این ابعاد و ملاک ها می توان ۶ گزاره برای تبیین ویژگی های مدرسه دوستدار کودک تدوین کرد که این گزاره ها می تواند مبنای کار آموزش و پرورش در طراحی مدارس دوستدار کودک قرار گیرد.

گزاره اول؛ محیط دوستدار کودک یک محیط سالم و بهداشتی است که به طور مداوم سلامت و بهداشت، خواب و استراحت، تحرک جسمانی، تغذیه سالم و استرس و فشار روانی را در کودکان مورد رصد و پایش قرار می دهد. این گزاره با نتایج پژوهش های آمباساری و هاران (۲۰۱۹)، کینگ (۲۰۲۱)، فیتیریانی (۲۰۲۰)، گوگمن و گولای (۲۰۱۶)، چاندران (۲۰۲۰) و فریکاه (۲۰۱۹)، فیتیریانی (۲۰۲۱) در یک راستا است؛ این محققان نیز در پژوهش های خود به اهمیت و ضرورت سالم و بهداشتی بودن محیط مدرسه تاکید داشتند.

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۵۷

گزاره دوم؛ محیط مدرسه دوستدار کودک یک محیط شاد و مشارکتی است. در این محیط به شادکامی دانش آموزان توجه می شود، کودکان در فعالیت های مختلف مدرسه مشارکت می کنند و به نظر آنان اهمیت زیادی داده می شود. محققانی مانند دهقانی، دیالمه و خوش صفت (۱۳۹۷)، بهرودین و همکاران (۲۰۲۰)، جوماری و سووانی (۲۰۲۰)، فهیانی (۲۰۲۱)، هارالدسون و همکاران (۲۰۰۸)، نیاز آذری (۱۳۹۲) و هلی ول و همکاران (۲۰۱۵) نیز در تحقیق خود محیط شاد را به عنوان یکی از ضروریات مدرسه و آموزش و پرورش ذکر کرده اند و به این نتیجه رسیده اند که مدرسه با نشاط باعث باروری جسم و اندیشه کودکان می شود و دستاورد آموزشی و اجتماعی بیشتری برای کودکان به همراه دارد.

گزاره سوم؛ مدرسه دوستدار کودک یک مدرسه سبزاست، کودکان را به ارتباط و دوستی با طبیعت ترغیب می کند و آموزش های زیست محیطی لازم را در اختیار آنان قرار می دهد. محققانی مانند هاییل و تانجا (۲۰۱۱)، چریان و همکاران (۲۰۱۴)، فیتیرانی (۲۰۲۰) نیز در پژوهش های خود از ضرورت و اهمیت تحقق مدرسه سبز سخن گفتند و به این نکته اشاره کردند که مدارس برای تحقق اهداف خود در زمینه زیست محیطی باید تبدیل به یک مدرسه سبز شوند.

گزاره چهارم؛ در مدرسه دوستدار کودک، کودک فعال و نقش اصلی در یادگیری دارد و مسئول یادگیری خود است؛ معلم به عنوان راهنما و تسهیل گر یادگیری در کنار کودک نقش ایفا کند و فقط ارایه دهنده اطلاعات نیست؛ فضای آموزشی فقط منحصر به کلاس درس نیست و هر جایی که کودک تجربه کسب کند (کلاس، خانه، موزه، محیط زندگی...)، فضای آموزشی محسوب شود؛ ابزار آموزشی فقط کتاب ها و منابع متنی نیست و فیلم های آموزشی، اینترنت، ویدیو، پرژکتور، اسلاید و ... ابزار آموزشی محسوب می شود؛ شیوه تدریس فقط سخنرانی نیست؛ ارزشیابی کیفی است و فقط مبتنی آزمون پایانی نیست؛ ارزشیابی به عنوان بازخورد یادگیری بصورت مداوم و در تمام فرآیند یادگیری جاری و بصورت نظری و عملی انجام گیرد. در مدرسه دوستدار کودک مهارت کار تیمی، مهارت انتقاد کردن، مهارت کنترل خشم، مهارت جرات ورزی و شجاعت، مهارت مدیریت زمان، مهارت پژوهش و کاوشگری، مهارت بازی کردن، مهارت انتقاد پذیری و نقد شدن، مهارت صبور بودن، مهارت حل مساله، مهارت تلاش کرد، مهارت کنترل خشم، مهارت استفاده از فضای مجازی و مهارت صرفه جویی در کودکان پرورش می یابد. محققانی مانند سانتراک (۱۳۹۵)، آقازاده (۱۳۹۳)، شعبانی (۱۳۹۱) نیز بر این نکته تاکید کرده اند که در کلاس های درس باید از حفظ طوطی وار

پرهیز کرد و نباید فقط به مرور سطحی موضوعات سطح پایین بسنده کرد؛ بلکه باید به موضوعات سطح بالا نیز توجه کرد.

گزاره پنجم؛ مدرسه دوستدار کودک از هر لحاظ برای کودکان ایمنی و امنیت به همراه دارد، در محیط مدرسه و در کنار آن هیچ گونه آلودگی صوتی و شیمیایی جود ندارد و مسیر خانه تا مدرسه از هر لحاظ برای کودک ایمن است. محققانی مانند کینگ (۲۰۲۱)، جوماری و سووانی (۲۰۲۰)، زنداه و مافوسا (۲۰۱۸) نیز امنیت و ایمنی را یکی از ضروریات مدرسه می دانند.

گزاره ششم؛ فضای فیزیکی و تجهیزات مدرسه باید متناسب با سن و اقتضایات رشدی کودک باشد و در معماری آن ارزش های فرهنگی، اجتماعی و تفاوت های فردی کودکان در نظر گرفته شده باشد. این گزاره به این معنی است که فضا و تجهیزات مدرسه باید با تعداد و سن کودکان تناسب داشته باشد، تجهیزات و میز و نیمکت ها باید با کیفیت باشد و با قد کودکان تناسب داشته باشد، در نصب تابلو و ارتفاع آن قد کودک در نظر گرفته شده باشد، مساحت کلاس متناسب با تعداد کودکان باشد، نیمکت ها و کمد های جداگانه ای برای هر کودک در نظر گرفته شود، دسترسی کودکان به کتابخانه و سالن مطالعه آسان باشد، معماری مدرسه معرف ارزش های و باورهای فرهنگی و اجتماعی کودک و جامعه باشد، فضای مدرسه طوری باشد همه کودکان با تفاوت های فردی مختلف (حتی دانش آموزان با نیاز های ویژه) هم بتوانند از خدمات مطلوبی برخوردار شوند. محققانی مانند ماهری و همکاران (۲۰۱۳) و فهمیانی و آریفین (۲۰۲۱)، نیز اشاره کرده اند که فضای فیزیکی باید با شرایط روحی و جسمانی کودک تناسب داشته باشد. پیشنهاد می شود دست اندرکاران آموزش و پرورش چارچوب استخراجی در این تحقیق و شش گزاره تدوین شده را مبنای عمل خود برای قرار دهند، بر پایه این چارچوب وضعیت کنونی مدارس در ابعاد مدرسه دوستدار کودک را مورد سنجش قرار دهند، وضعیت کنونی را با وضعیت مطلوب مقایسه و نقاط ضعف و قوت مدارس در این ابعاد را شناسایی کنند تا بتوانند با آگاهی کامل استراتژی و راهبردهای لازم برای برطرف کردن نقاط ضعف و کمبودها، رفع موانع و تقویت نقاط قوت طراحی کنند. به محققان پیشنهاد می شود راجع به هر کدام از ابعاد مدرسه دوستدار کودک یک مطالعه جداگانه کیفی انجام شود و در آن موانع کاربست این ابعاد در مدارس مورد واکاوی و تحلیل قرار گیرد.

کتاب نامه

- اسکندری، تربقان زهرا؛ حسین قلی زاده، رضوان و کامل نیا، حامد (۱۳۹۸). «ارائه چارچوب مفهومی برای طراحی فضای فیزیکی مدرسه های ابتدایی بر مبنای نظریه یادگیری مشارکتی ویگوتسکی». نوآوری های آموزشی، سال ۱۸، شماره ۷۲، صص ۲۷-۵۲.
- آذرائین، شرف (۱۳۹۹). ارزیابی شاخص های شهر دوستدار کودک (CFC) به عنوان الگویی برای پیشرفت (مطالعه موردی شهر گرگان). سیزدهمین کنگره ملی پیشگامان پیشرفت، تهران.
- آقازاده، محرم (۱۳۹۳). *روش های نوین تدریس*. تهران: آبیژ.
- آقازاده، محرم (۱۳۹۴). *سواد مالی برای کودکان*. تهران: مرآت.
- باقری ورکانه، صدیقه و دهدست، کوثر (۱۴۰۰). «مطالعه کیفی ابعاد چالش های بازی کودکان در زندگی آپارتمان نشینی». دو فصل نامه تفکر و کودک، سال ۱۲، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۰، صص ۳۷-۵۶.
- دهقانی، مرضیه؛ دیالمه، نیکو و خوش صفت، سکینه (۱۳۹۷). «تبیین اهداف برنامه درسی شاد بر اساس آموزه های اسلامی». دو فصلنامه علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، سال ۶، شماره ۱۰، صص ۲۹-۵.
- سانتراک، جان دبلو (۱۳۹۵). *روان شناسی تربیتی*. مترجم: سعیدی، شاهده؛ عراقچی، مهشید و دانش فر، حسین. تهران: رسا.
- سودی، حورا؛ ملکی آوارسین، صادق و طالبی، بهنام. (۱۳۹۸). «تدوین الگویی برای مدرسه اثربخش در دوره اول». فصلنامه خانواده و پژوهش، ۱۶ سال ۱۶ شماره ۱، صص ۱۰۱-۱۲۶.
- شعبانی، حسن (۱۳۹۱). *مهارت های آموزشی و پرورشی*. تهران: سمت.
- فلاحی، علیرضا و گمینی اصفهانی، هدیه (۱۳۹۶). «برنامه ریزی و طراحی معماری فضاهای دوستدار کودک در فرایند بازسازی پس از زلزله بم». مسکن و محیط روستا، شماره ۱۵۸، صص ۶۲-۷۶.
- کرپندروف، کلوس (۱۳۹۰). *تحلیل محتوا، مبانی روش شناسی*. مترجم: نایبی، هوشنگ. تهران: نشر.
- کریمی آذری، امیررضا و طالب صفا، مهسا (۱۳۹۶). اصول طراحی مدارس دوستدار کودک در مقطع ابتدایی با رویکرد ارتقاء رشد شناختی دانش آموزان در ایران (نمونه موردی: مدارس ابتدایی شهر رشت). اجلاس بین المللی مطالعات نوین در عمران، معماری و شهرسازی با رویکرد ایران اسلامی، مشهد.
- کوهی جناقرد، عظیم؛ سلیمانی، توران؛ زاهد بابلان، عادل و راستگو، اعظم (۱۴۰۰). «ویژگی های مدرسه مطلوب از نظر ذینفعان: دانش آموزان پایه ششم ابتدایی و اولیای دانش آموزان (مورد مطالعه مدارس دوره ابتدایی شهر اردبیل)». فصلنامه علمی- پژوهشی خانواده و پژوهش، سال ۱۸، شماره ۲، صص ۱۰۶-۸۹.
- لطف عطا، آیناز (۱۳۸۷). «تأثیر عوامل محیطی بر یادگیری و رفتار در محیط های آموزشی (ابتدایی) در شهر». فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۷۱.
- نویسندگان، مهدی (۱۳۷۵). *پیام مدرسه*. تهران: انتشارات مدرسه.

نیاز آذری، کیومرث (۱۳۹۲). «تأثیر شادابی و نشاط در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسطه شهر ساری». دوفصلنامه مطالعات برنامه ریزی آموزشی، سال ۲، شماره ۳، صص ۵۷-۳۵.

- Ambarsari L, Harun H(2019). "Child-friendly school environment to ensure children's welfare". *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 13(1): 74:80.
- Bahrodin A, Prastuti E, Eva N, Mahsun A, Rahman S, Fessia Damaianti L, Machmudah S(2020). "Child-Friendly School Programs for Student Happiness: Literature Review". *Test engineering & management*, 83: 24445 – 24455.
- Chandran M (2020). "Teacher accountability and education restructuring: an exploration of teachers' work identities in an urban school for poor in India". *International Studies in Sociology of Education*, 1-20.
- Cheryan S, Ziegler SA, Plaut VC, Meltzoff AN (2014). "Designing classrooms to maximize student achievement". *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, 1(1): 4-12.
- Fahyuni EF, Arifin MBUB (2021). Child-Friendly Through Hizbul Wathan in Indonesia Muhammadiyah School. In 1st Paris Van Java International Seminar on Health, Economics, Social Science and Humanities (PVJ-ISHESSH 2020) (pp. 132-139): Atlantis Press.
- Farikah F(2019). "Developing the Students' Character through Literacy Activities in A Child-Friendly School Model". *Dinamika Ilmu: Journal Pendidikan*, 19(2): 187-196.
- Fitriani S (2021). "A Child-Friendly School: How the School Implements the Model". *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 10(1): 273-284.
- Fitriani S (2020). "Promoting Child-Friendly School Model through School Committee as Parents' Participation". *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 9(4): 1025-1034.
- Gökmen H, Gülay B (2016). "Children's views about Child Friendly City: A case study from Izmir". *Megaron*, 11(4): 469-482.
- Habil M, Taneja A (2011). "Children's exposure to indoor particulate matter in naturally ventilated schools in India". *Indoor Built Environ*, 20(4): 430-48.
- Haraldsson K, Lindgren EC, Fridlund B, Baigi AM, Lydell M, Markland BR(2008). "Evaluation of a school-based health promotion programme for adolescents aged 12–15 years with focus on well-being related to stress". *Public Health*, 122(1): 25-33.
- Helliwell JF, Huang H, Wang S (2015). "The geography of world happiness". *World Happiness Report*, 8: 12-41.
- Jumari J, Suwandi S (2020). "Evaluation of Child-Friendly Schools Program in Islamic Schools using the CIPP Model". *Dinamika Ilmu: Journal Pendidikan*, 20(2): 323-341.
- King E (2021). "Translating policy into practice: Cambodian primary schoolteachers' sense-making of the Child Friendly Schools policy". *A Journal of Comparative and International Education*, 1-18.
- Maheri AB, Bahrami M, Sadeghi R(2013). "The situation of health-promoting lifestyle among the students living in dormitories of Tehran University of Medical Sciences, Iran". *Journal of Health and Development*, 1(4): 275- 86.

طراحی چارچوب مفهومی مدرسه دوستدار کودک ... (امین باقری کراچی و دیگران) ۶۱

Shukla T, Nirban VS, Chakraborty D (2020). "Comprehending accountability and learning outcomes in school education". *Test Eng. Manag*, 83: 13655–13666.

Tkim M, Cha H, Kim J, Lee K, Kim J(2020) . Learning to Discover Cross-Domain Relations with Generative Adversarial Networks. Accessed: Jun. 05, 2020.

[Online]. Available: <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=3305573>.

UNESCO(2015). "Embracing Diversity: Tool kit for creating inclusive learning- friendly environment". Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137522e.pdf>

UNICEF(2012) Child friendly schools: Life skills. Retrieved from www.unicef.org/lifeskills/index_7260.html

UNICEF(2008) A Practical Guide for Developing Child Friendly Spaces.

Zendah K, Maphosa C (2018). "Examining teachers' understanding of child-friendly school environments concept: implications for child safety in Zimbabwean schools". *Gender and Behaviour*, 16(1): 11113-11138.